

UNA PROPOSTA DIDÀCTICA PER AL CÒMIC POMPEU FABRA. L'AVENTURA DE LA LLENGUA

EMILI SAMPER PRUNERA
Universitat Rovira i Virgili

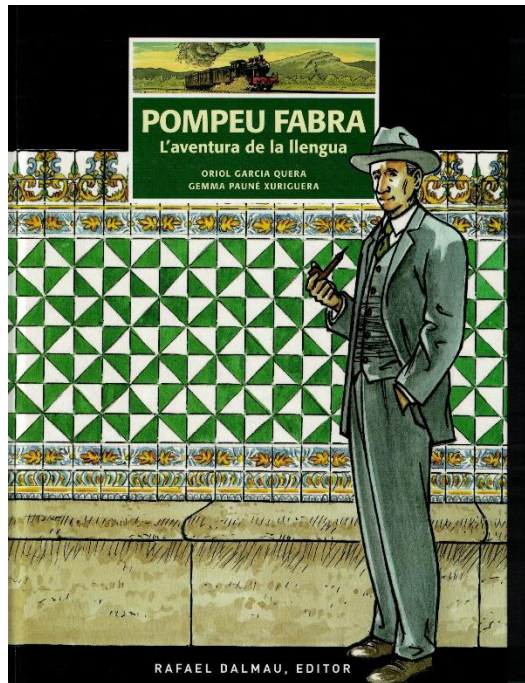
1. L'ANY POMPEU FABRA

L'any 2018 es va celebrar l'Any Pompeu Fabra, comissariat per Jordi Ginebra i Serrabou, a partir de la commemoració de dos fets.¹ En primer lloc, els 150 anys del naixement de Pompeu Fabra i Poch (1868-1948), considerat el pare del català modern (seny ordenador de la llengua catalana), alhora que els setanta de la seva mort, així com els cinquanta de la primera commemoració que se li havia dedicat. En segon lloc, els 100 anys de la publicació de la *Gramàtica catalana*. Aquesta commemoració, declarada oficialment pel Govern de la Generalitat de Catalunya, va ser impulsada des de la Direcció General de Política Lingüística amb la celebració d'actes arreu del territori en memòria i reconeixement del lingüista. Els objectius d'aquesta commemoració eren tres (Montserrat, Paloma i Badell, 2021, p. 11):

- 1) *Fer conèixer la figura de Fabra i la seva obra a través d'exposicions, activitats, conferències, simposis i publicacions tant de caràcter acadèmic com divulgatiu.*
- 2) *Impulsar la creativitat i la participació ciutadanes en la celebració de l'Any.*
- 3) *Posar en valor la llengua catalana incentivant la reflexió sobre el seu present, el seu passat i el seu futur.*

Dins la tipologia diversa d'actes emmarcats en l'Any Fabra es van impulsar publicacions sobre Fabra i sobre la seva obra, entre les quals s'hi troba el còmic *Pompeu Fabra. L'aventura de la llengua*, publicat el mes de desembre del 2017. L'obra volia fer conèixer al gran públic la figura de Pompeu Fabra i difondre'n el valor cultural i social i el que va significar per a la llengua, la cultura i la societat catalanes. D'aquesta manera, es volia fer entendre el valor de la tasca lingüística de Fabra, encara vigent, d'una manera amena i assequible gràcies al format escollit.

¹ Aquest treball s'inscriu en la recerca del Grup de Recerca Identitats en la Literatura Catalana (GRII.C) de la Universitat Rovira i Virgili, consolidat per la Generalitat de Catalunya (2021 SGR 00150).

Imatge 1: coberta del còmic

El còmic va ser presentat oficialment a l'Institut d'Estudis Catalans el 14 de març de 2018 i aquest acte, amb la presència d'un o dels dos autors de l'obra, es va repetir a diversos punts del domini lingüístic en formats diferents, gràcies a la iniciativa i la col·laboració de les biblioteques, de la xarxa del Consorci per a la Normalització Lingüística i d'altres institucions culturals. Així, es van fer presentacions del còmic, per exemple, a la Biblioteca Carles Cardó de Valls; a la Facultat d'Educació de la Universitat d'Alacant; al Centre Cultural Gómez Tortosa de Novelda; a la Biblioteca Municipal de Móra la Nova; a la Biblioteca Josep Roig i Raventós de Sitges; a la Biblioteca Jaume Fuster de Barcelona; a la Biblioteca Pública de Tarragona i a la Biblioteca Pública de Vila-seca. També es va donar a conèixer el còmic en el marc dels Vermuts literaris de Castelló, i el Centre de Normalització Lingüística de Barcelona en va fer també una presentació orientada al vessant gràfic, sota el títol "Dibuixant Fabra. L'aventura de dissenyar el personatge Pompeu Fabra" (Montserrat, Paloma i Badell, 2021, p. 187).

2. ELS AUTORS DEL CÒMIC

El còmic, publicat per Rafael Dalmau Editor, pertany a Traç del Temps, una col·lecció que convida els lectors a reviuir les aventures de la història de Catalunya, a viatjar en el temps i

a conèixer el seu patrimoni. Es tracta, concretament, del tercer volum, dels sis que s'han publicat fins al moment.² Tots ells són obra d'Oriol Garcia Quera (Barcelona, 1967), dibuixant i autor especialitzat en obres de temàtica històrica i vinculat al món de la docència com a professor de l'escola de còmic i arts visuals Joso i com a participant en programes del Departament d'Ensenyament i del Consorci d'Educació de Barcelona. Garcia ha treballat en projectes museogràfics i col·labora en revistes com *Cavall Fort* i *Sàpiens*. Els seus treballs són un exemple de divulgació i visualització d'episodis del passat sense renunciar mai al rigor documental.³

En aquest tercer volum, però, i a diferència de la resta de títols de la col·lecció, Garcia no és l'autor dels textos sinó que aquests són obra de Gemma Pauné Xuriguera (Barcelona, 1966), filòloga i estudiosa del *Diccionari General de la Llengua Catalana* de Pompeu Fabra i que ha treballat a l'Institut d'Estudis Catalans, al centre de terminologia TERMCAT, a l'Escola d'Administració Pública de Catalunya i, actualment, a la Generalitat de Catalunya.

3. EL CÒMIC

Pompeu Fabra. L'aventura de la llengua segueix l'estructura de la col·lecció *Traç del Temps*, amb una extensió de 64 pàgines a color que combina el format còmic amb textos il·lustrats que ajuden a la contextualització històrica. En aquest cas concret, les pàgines del còmic se centren en tres moments importants de la vida de Pompeu Fabra i ofereixen un retrat vital del personatge així com una mirada a les seves aportacions més rellevants en el camp de la lingüística, alhora que ressegueixen els esdeveniments històrics i culturals més importants d'aquesta època. Els tres moments històrics són:

- Joventut (1890-1892).
- Edat adulta (1912).
- Maduresa (1932).

Els autors de l'obra fan constar que aquests episodis en còmic combinen elements de ficció amb dades biogràfiques (Garcia i Pauné, 2017, p. 60). Els tres moments escollits ofereixen una mirada completa del personatge i permeten al lector aproximar-se al caràcter de Fabra i fer-se una idea aproximada de la importància de la seva obra, al mateix temps que es recreen moments de la seva vida íntima, com la relació amb la seva dona Lola i la seva filla Carlota, o els records de la seva infantesa (Garcia i Pauné, 2017, pp. 27-28).

² *Terra de frontera. Olèrdola 1058* (2015), *Cesetans. Entre Roma i Cartago* (2017), *Carlins 1838. Guerra i fam* (2019), *Bruixes 1617. L'any del diluvi* (2020) i *Feudals. Castellet no s'enfonsa* (2022).

³ Entre els còmics de temàtica històrica que ha publicat s'hi troben *L'exèrcit errant*, *Gorja mortal*, *L'amenaça sarraïna*, *Revenja, Barcelona 1714*, *Corpus 1640*, *Guifré 897*, *Pallars 1487*, *Mallorca 1229*, *Rocaguinarda*, *Trilogia medieval* i *Miquelets*.

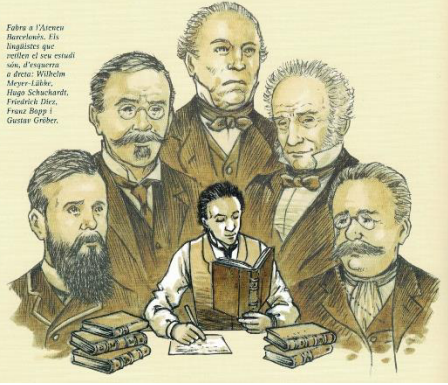
UN AUTODIDACTE

Fabra comença a anar a l'escola el 1875, amb set anys fets. Però hi arriba sabent de llegir (o ha après tot sol), de manera que en poc temps i amb una mica d'esforç es posa al nivell dels companys. L'any següent, la seva germana gran, Anna, es casa amb Bartomeu Gall, professor de lletres a la seva escola. La família viu uns quants anys amb la família Fabra i això significa que les lliçons i les converses de gramàtica i de llengües entre mestre i deixeble continuen en l'espai familiar.

A més, el pare de Fabra parla italià i de vegades pare i fill fan comparances entre idiomes. I amb l'amic Aragall sovintegen el moll i fan incursions a la biblioteca familiar.

A causa d'aquestes experiències, Fabra troba natural formar-se pel seu compte fora de l'àmbit acadèmic, i aprofita qualsevol ocasió per treure'n algun aprenentatge.

Fabra a l'Ateneu
Barcelonès. Els
lingüistes que
recullen el seu estudi
són, d'esquerra
a dreta: Wilhelm
Meyer-Lübke,
Hugo Schwanert,
Friedrich Diez,
Franz Bopp i
Gustav Gruber.

Imatge 2: exemple de text il·lustrat

No és el primer cop que es recrea gràficament la vida de Fabra. Deixant de banda el format auca, el precedent més immediat i conegut és, probablement, la *Petita història de Pompeu Fabra* escrita per Albert Jané i il·lustrada per Pilarín Bayés l'any 2007.⁴ Publicada per l'Editorial Mediterrània forma part de les *Petites Històries*, una col·lecció de llibres infantils il·lustrats per Pilarín Bayés i escrits per especialistes en les diferents matèries amb títols que tracten sobre personatges, artistes, poblacions, festes populars o monuments. El número 221 està dedicat a Fabra i s'hi explica la situació de la llengua catalana del seu temps, la seva vida a Barcelona i l'inici de la seva vocació, la seva joventut, la campanya de *L'Avenç*, l'estada a Bilbao, el Congrés de Llengua Catalana, l'Institut d'Estudis Catalans, l'exili i la seva mort. Les il·lustracions de Pilarín Bayés, amb el seu reconeixible estil, acompanyen els textos que Albert Jané escriu per a cadascun d'aquests apartats.

⁴ I reimpressa l'any 2018 amb motiu de l'Any Fabra.

4. LA PROPOSTA DIDÀCTICA

Bowkett i Hitchman (2016, pp. 192-193) assenyalen, en relació al còmic com a mitjà d'aprenentatge, que:

Las imágenes de cómics pueden utilizarse como parte del arsenal del maestro para desarrollar la lectoescritura y, subyacente a ello, un montón de “destrezas de pensamiento” [...]: desarrollar destrezas de observación y de atención; prestar atención a los detalles; asimilar la información visual; [...] impulsar el vocabulario; potenciar la actitud hacia la exploración de ideas.

Amb el còmic, a més, es perfecciona la lectura (que l'alumne adapta al seu propi ritme), es desenvolupa l'expressió, s'enriqueix el vocabulari i es milloren l'ortografia, la percepció i la capacitat de síntesi (Fernández i Díaz, 1990, pp. 8-9). Partint d'aquestes idees, es proposen a continuació una sèrie d'activitats que han d'acompanyar la lectura del còmic *Pompeu Fabra. L'aventura de la llengua*. D'aquesta manera, es tractaria de l'ús del còmic com a “llibre de text” (per conèixer la vida i l'obra de Fabra), però també del “còmic de recolzament” (per conèixer l'origen d'algunes normes actuals del català), el “còmic per motivar” (amb la lectura de les pàgines del còmic i l'acompanyament de les il·lustracions) i, fins i tot, “còmic creació” (amb algunes activitats que animen a crear algunes vinyetes, però no un còmic sencer) (Fernández i Díaz, 1990, pp. 111-124).

La proposta està adreça als estudiants de 4t d'ESO i els continguts que s'hi treballen, des de l'àmbit social, són la Restauració a Espanya i la Dictadura de Primo de Rivera; l'evolució del catalanisme polític i la Mancomunitat de Catalunya; i la ciència i l'art al segle XIX i al primer terç del segle XX. De manera estreta i lligats a aquests continguts, també es treballen, des de l'àmbit lingüístic, els autors i obres més representatius de la literatura catalana (segles XVIII a XX); el context històric i social; i els gèneres i corrents literaris.⁵

La tipologia d'activitats que es proposa és diversa. Inclou el seguiment de la lectura (amb activitats sobre el contingut del còmic), però també sobre altres aspectes com l'ampliació de coneixements a partir de la consulta d'altres fonts, els vessants històrics i culturals, aspectes lingüístics sobre la normativa actual del català, així com l'ús de les tecnologies. També s'inclouen activitats pensades per a conèixer les característiques del còmic i treballar el seu llenguatge.

⁵ Aquests continguts pertanyen al Currículum del Decret 187/2015, de 25 d'agost de 2015, d'ordenació dels ensenyaments de l'Educació Secundària Obligatòria de la Generalitat de Catalunya, encara vigent durant el curs 2022-2023.

4.1. FITXA DEL CÒMIC

Títol: *Pompeu Fabra. L'aventura de la llengua*

Autors: Oriol Garcia Quera (il·lustracions); Gemma Pauné Xuriguera (textos)

Any: 2017

Editorial: Rafael Dalmau Editor

Col·lecció: Traç del Temps, 3

Pàgines: 64

Sinopsi: L'any 1932, amb la publicació del *Diccionari*, Pompeu Fabra arriba al cim de la seva carrera professional i al reconeixement públic unànime. Sembla que tots els elements s'han conjurat, finalment, per al triomf de la reforma lingüística. Però el recorregut fins a arribar a aquest moment no ha estat fàcil. Les dificultats i oportunitats que s'han succeït al llarg dels anys abans d'assolir aquesta fita, converteixen Fabra en un autèntic aventurer de la llengua.

4.2. ESTRUCTURA

Per al disseny de la proposta, s'han pres com a punt de partida les propostes didàctiques elaborades per Fernández de Arriba (2018, p. 72), amb activitats abans, durant i després de la lectura:

L'estructura de les propostes didàctiques és força senzilla: en primer lloc, unes activitats prèvies a la lectura per situar el còmic en el seu context històric; en segon lloc, un qüestionari de seguiment de la lectura amb preguntes de diversos tipus – extracció d'informació, anàlisi de recursos gràfics, recerca d'informació, redacció de textos, treballs en grup, debat, reflexió, etc.– i, finalment, activitats posteriors a la lectura amb la intenció d'extreure conclusions i reflexionar sobre el que s'ha llegit. A més, per a cada còmic he inclòs dues activitats complementàries basades fonamentalment en documents audiovisuals i en textos que aporten una visió més profunda sobre alguns dels elements treballats en el còmic.

D'aquesta manera, la guia està pensada per acompanyar el lector en la lectura del còmic. Tot i això, les activitats proposades són també susceptibles de ser adaptades a la lectura parcial d'algun fragment concret i no a tot el còmic.

Els tres grans blocs de la proposta elaborada estan formats per: activitats que cal fer abans de començar la lectura del còmic; activitats que es realitzen de manera simultània a la lectura del còmic (en aquest cas, amb la indicació de cada capítol); una activitat complementària i un treball final amb el còmic. A continuació s'assenyala l'estructura de la proposta, amb

aquestes subdivisions i amb el nombre d'activitats concretes que inclou cadascun dels blocs i/o capítols:

- Abans de començar (5 activitats)
- Mentre llegim
 - Un científic (5 activitats)
 - El grup de *L'Avenç* (10 activitats)
 - Joventut (1890-1892) [còmic]
 - Renaixença i Modernisme (5 activitats)
 - Un autodidacte (5 activitats)
 - Professor a Bilbao (10 activitats)
 - Edat adulta (1912) [còmic]
 - Romanticisme i Noucentisme (5 activitats)
 - La pipa (5 activitats)
 - El Diccionari (10 activitats)
 - Maduresa (1932) [còmic]
 - Plenitud (5 activitats)
 - Després de Fabra (5 activitats)
- Activitat complementària (10 activitats)
- Treballa amb el còmic (5 activitats)

4.3. LES ACTIVITATS

La proposta inclou, en total, 85 activitats de tipologia diversa. En alguns casos, es tracta de fer un seguiment del contingut del còmic, no tant en el sentit argumental, sinó de la informació que s'hi dona sobre l'època o sobre la importància de les aportacions de Fabra en relació a la llengua catalana. En d'altres, la comprensió lectora abraça textos de diversa índole (memòries, articles a la premsa, manuscrits, etc.) i es demana que l'alumne completi la informació que apareix al còmic amb altres fonts (llibres, vídeos, enciclopèdies, etc.).⁶ Quant a l'expressió escrita, no es tracta només de respondre correctament les preguntes sinó que

⁶ Sobre la relació del còmic amb altres mitjans, Fernández de Arriba (2018, p. 73) assenyala que activitats com aquestes “són exemples de la versatilitat del còmic com a forma d'expressió i de la seva capacitat per relacionar-se amb altres mitjans”. En el cas concret dels documentals, és un recurs útil ja que “permet comparar les imatges reals amb les vinyetes i d'aquesta manera dur a terme un aprenentatge veritablement significatiu”.

també es demana l'opinió de l'alumnat per conèixer el seu punt de vista sobre aspectes tractats al còmic i que tenen vigència actualment.

A continuació, i seguint l'estructura presentada, es reproduïxen les activitats d'aquesta proposta didàctica.

4.3.1. Abans de començar

(1) El protagonista del còmic és Pompeu Fabra. Busca si al teu poble o ciutat hi ha cap carrer que tingui el seu nom. Si la resposta és afirmativa, ves-hi. Es tracta d'un carrer ben situat? Fes una fotografia de la placa.

(2) Prepara un mapa (amb Google Maps). Situa-hi el carrer Pompeu Fabra de la teua ciutat o poble. I situa-hi també Gràcia (Barcelona) i Prada (Conflent), els indrets on va néixer i morir Fabra. Completa el mapa amb els indrets que Fabra va trepitjar a mesura que apareguin al còmic. Poden ser espais concrets (el Centre Excursionista de Catalunya, per exemple) o ciutats.

(3) Damunt del títol del còmic hi apareix un tren. Quin significat creus que té? Diries que està relacionat amb la història del còmic?

(4) A la coberta apareix una il·lustració de Pompeu Fabra. Busca una fotografia d'ell que sigui semblant. Saps quin lloc és el que apareix al fons? Anota quin creus que pot ser. Quan hakis llegit el còmic podràs comprovar si l'has encertat.

(5) El còmic forma part de la col·lecció Traç del Temps. La coneixes? Busca informació sobre la col·lecció i anota els títols dels còmics que en formen part. En quines èpoques se situen les històries? Quin d'aquests còmics t'agradaria llegir? Per què?

4.3.2. Mentre llegim

Un científic:

(1) Quan és la primera vegada que Fabra llegeix alguna cosa escrita en català?

(2) Quina és la primera gramàtica del català que llegeix Fabra? Busca informació sobre l'autor i escriu-ne una breu biografia (qui era, quan va néixer i morir, quines obres importants va publicar, etc.).

(3) L'any 1891 Fabra publica, en castellà, el *Ensayo de gramática de catalán moderno*. El llibre inclou una introducció escrita en el català de l'època. Reescriu aquesta part segons el català actual assenyalant tots els canvis que facis en el text.

Hi dividit aquest treball en dugas parts; en la primera estudió el sistema gramatical del català de Barcelona, qu'és el parlat, am petites modificacions, en tot Catalunya, excepte en algunas comarcas de las provincias de Lleyda y Tarragona; y en la segona, tracto de donar una idea de com s'escriu actualment la llengua

catalana, tasca difícil per la confusió que hi hà en ortografia y sobre tot perquè el català escrit no és un; de manera qu'en el capítul titulat CATALÁN ACADÉMICO, en què indico las principals diferencias entre el català escrit y el parlat, pocas son las reglas que tothom segueixi, y en el capítul següent, havent d'adoptar un sistema ortogràfic, no em puch limitar a establir els fets, sino qu'haig de seguir en cada cas una regla o altra, donant-ne algunas de novas, exigidas per la manera de ser del llenguatge parlat (p. 5).

(4) Aquest capítol s'il·lustra amb una imatge del port de Barcelona? Per què? Quina relació hi ha entre el jove Pompeu Fabra i el port?

(5) Qui és Arregui?

El grup de *L'Avenç*:

(1) Qui són els amics de Fabra? Anota'n els noms, els anys de naixement i defunció i el seu ofici.

(2) Posa dos exemples de paraules que s'escriuen amb formes diferents. Com les escrivim avui dia?

(3) Quina postura lingüística defensen els partidaris de l'anomenat "català que ara es parla"?

(4) Quin objecte porta sempre Fabra quan surt d'excursió? Quina és la seva utilitat?

(5) A la pàgina 6 veiem el funcionament d'una impremta de l'època. Qui era el caixista? Què eren les matrius? Què és un tipus?

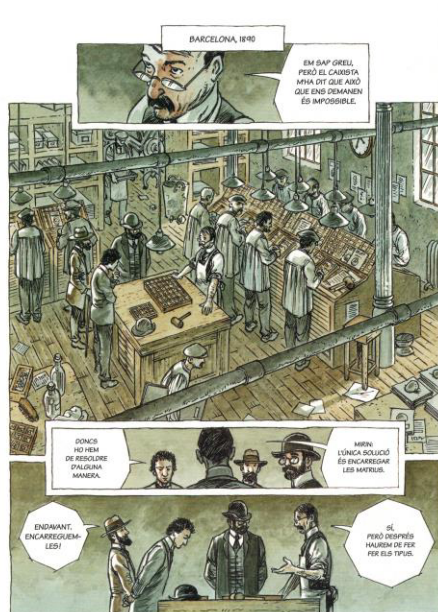
(6) Què proposa Fabra per imprimir la "ce trencada" (ç)?

(7) Què vol dir l'expressió "Pro Lingua Nostra" de la pàgina 11?

(8) Compara les pàgines 12 i 16. Quines diferències i quines semblances hi ha en la disposició de les vinyetes i en les imatges que hi apareixen?

(9) A la pàgina 14 veiem una conferència de Fabra al Centre Excursionista de Catalunya. Què era aquesta entitat? Busca informació sobre la seva fundació i les seves funcions. Quina relació hi tenia Fabra?

(10) Busca al diccionari les següents parelles de paraules: "reforma"/"revolució" i "llibertat"/"llibertinatge". Quina diferència de significat hi ha entre elles?

Imatge 3: pàgina 6 del còmic

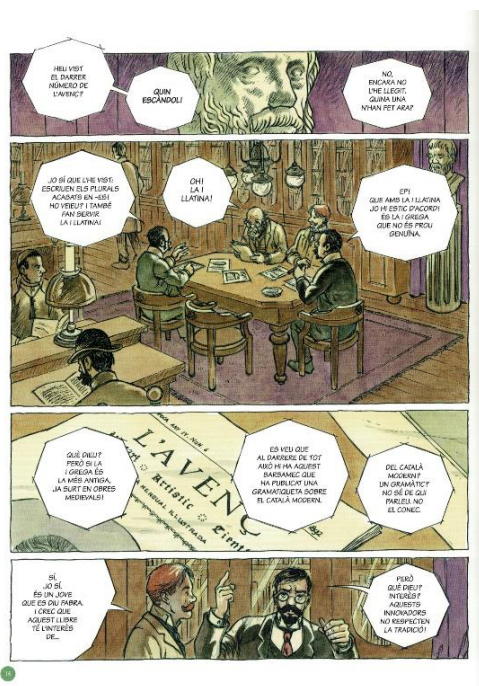
Imatge 4: pàgina 12 del còmic

Renaixença i Modernisme:

(1) Imagina't que ets un autor de la Renaixença i no veus amb bons ulls la reforma proposada per Fabra i pel grup de l'Avenç. Redacta una carta explicant els arguments en contra de la reforma. Pots agafar idees a les pàgines 12, 13, 16 i 17 del capítol anterior.

(2) Qui és l'autor de la frase “Els avencistes no respecteu res ni ningú!”?

(3) Fabra va inaugurar el Cau Ferrat amb un discurs sobre el Modernisme a les arts, com veiem a la pàgina 19. Què era el Cau Ferrat? Què va representar culturalment?

Imatge 5: pàgina 16 del còmic

(4) Quins escriptors destacats de l'època es mostren contraris a la reforma ortogràfica?

(5) “El català és la llengua pròpia dels Jocs Florals, però no és apta per a altres usos que no siguin estrictament els literaris”. Qui defensa aquesta postura?

Un autodidacte:

(1) Quines llengües coneixia Fabra?

(2) Observa la il·lustració de la pàgina 20. Quins lingüistes hi apareixen? Anota el nom, la nacionalitat, l'any de naixement i mort i l'especialitat de cadascun d'ells.

- (3) Quina és la postura de Fabra davant dels arcaïsmes durant l'època de *L'Avenç*? I posteriorment? És la mateixa?
- (4) Llegeix un fragment del discurs “L’obra de depuració del català” amb el qual Fabra va inaugurar el curs acadèmic 1924-1925 a l’Ateneu Barcelonès (1924, p. 7).

La recerca dels castellanismes, àdhuc solament dels de lèxic, és ja una tasca plena de dificultats; i és que, si hi ha mots que llur sola estructura delata tot seguit com a castellanismes, n’hi ha d’altres que tenen tot l’aspecte d’un mot perfectament català, i solament un estudi apregonat del vocabulari pot fer veure que són realment mots manlevats a l’espanyol. Entre els primers hi ha la major part dels noms masculins terminats en o, que són en nombre extraordinari (barco, colmo, arrio, sombrero, oïdo, plano, vado, panyo, apoio, plaço, tanto, empenyo, apuro, modo, cuidado, regalo, paro, abono, quarto, fosso, rato, tablado, globo). A vegades és la presència d’un diftong creixent, una n final, que ens revela l’existència d’un castellanisme (vuelta, espuela, duenya, antiqüela; plan, faisán, buçón, volcán).

Digues quins d’aquests castellanismes (escrits en rodona) són acceptats en el portal lingüístic de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (www.esadir.cat) i en quins contextos. Busca’n després la forma acceptada segons la normativa actual.

- (5) En què consisteix l’anomenat mètode fabrià?

Professor a Bilbao:

- (1) Quina és la professió de Fabra?
- (2) Què és el joc de pilota a pala? Coneixes cap altre esport similar?
- (3) Per què Fabra es mostra contrari a la celebració del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana?
- (4) Llegeix un fragment de l’article “El Congrés de la llengua catalana” publicat el 15 d’octubre de 1906 a *La Nació Catalana* (Perea, 2008, p. 274):

El primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana que s’està celebrant aquests dies deu fer sentit sos efectes més immediats en el comerç de nostra terra. [...] Des d’ara podrà considerar-se com un renegat i mal català (puix no es podrà al·legar ignorància) tot comerciant d’aquesta terra que no posi en català sos anuncis, i per tal motiu se farà ben mereixedor de l’hostilitat del públic: el menyspreu, la burla, la competència, i fins lo conegut sistema del BOYCOTTAGE, consistent en negar-se a comprar en llurs establiments, són els medis de que es pot valer el poble pera ensenyar de respectar els drets de la llengua catalana.

Creus que la situació actual és diferent? Justifica la teva resposta.

(5) Observa la pàgina 25. Quins recursos utilitza el dibuixant per transmetre'ns la sensació de moviment del tren?

(6) La dona de Fabra l'anomena "Peio" i ell es dirigeix a ella com a "Lola". Quin tipus de paraules són aquestes? Com t'anomenen a casa teva?

(7) Per què una part de les pàgines 27 i 28 apareix en color sèpia? Què vol transmetre el dibuixant amb aquest ús del color?

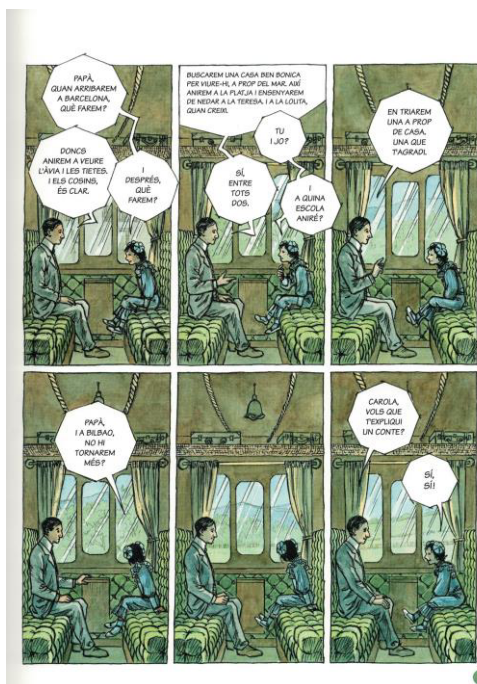
(8) A la pàgina 32, Fabra reflexiona:

L'oferta d'en Puig no pot fallar, estic segur que crearan la càtedra de català. És clar que fa més d'un any que se'n parla... Però la Mancomunitat està endegant grans projectes i Prat de la Riba malda perquè tots tirin endavant.

Què és la Mancomunitat?

(9) Què hi ha dins la capsa que Fabra regala a la seva filla?

(10) Imagina't que ets la Carola. Escribeu una breu descripció del primer cop que veus la Sagrada Família i les sensacions que tens quan arribes a Barcelona.

Imatge 6: pàgina 25 del còmic

Romanticisme i Noucentisme:

- (1) Què és l'Institut d'Estudis Catalans? Quines funcions té la Secció Filològica?
- (2) El 1913 es publiquen les *Normes ortogràfiques*.

Es indubtable que hi ha en aqueixes normes ortogràfiques un seny que va afirmant-se i consolidant-se per si sol entre mig de la més gran diversitat de formes, desde molt abans de crear-se l'Institut, com subsistirà i se consolidarà més encara d'aquí endavant. ¿Per què havia d'oposar-se ningú que bon català sigui a l'interès vital de la nostra llengua de vestir-se amb formes consagrades i definitives? L'incoherència i la diversitat de normes ortogràfiques col·loca avui la llengua catalana en condicions d'inferioritat per a triomfar en la concurrència amb les altres llengües romàniques.

Posem-nos tots a escriure el català amb la mateixa ortografia, i haurem augmentat en una mida quasi bé incommensurable l'escassa facilitat que avui té el poble per a apropiarse'n la seva expressió literària. ¿Què val davant d'això l'escrúpol d'un criteri filològic, que aixís com aixís ja fou tingut en compte? Ningú podrà considerar-se en perdua a l'abandonar les pobres personals originalitats per adoptar la pompa escrita d'una llengua igualment usada per tots els pobles de llengua catalana (p. 4).

Per què es diu que la manca d'unes mateixes normes ortogràfiques per a tothom “col·loca avui la llengua catalana en condicions d'inferioritat per a triomfar en la concurrència amb les altres llengües romàniques”?

- (3) Visualitza aquest vídeo de Pau Vidal sobre el *Diccionari ortogràfic* (https://www.youtube.com/watch?time_continue=3&v=xPeMLvQkt24)

Amb quins noms es coneixia popularment el *Diccionari*?

- (4) Qui era Enric Prat de la Riba?
- (5) Per què abandona Alcover l'Institut d'Estudis Catalans l'any 1917? Quina visió tenia de la llengua?

La pipa:

- (1) Quina relació hi ha entre Pompeu Fabra i el tenis?
- (2) “Lola, ets un *portento!*”. Quan deia Fabra aquesta frase? Substitueix *portento* per una paraula admesa en català.
- (3) Quina importància tenen les excursions per a Fabra des del punt de vista lingüístic?
- (4) Com comença Fabra a fumar en pipa?
- (5) Per què es diu que “Fabra és un corredor de fons”?

El Diccionari:

(1) A la pàgina 40 es diu:

La gent corrent viu feliçment allunyada de les polèmiques lingüístiques i no sol llegir gramàtiques, perquè les considera obres especialitzades.

Com afronta aquest fet Fabra? Quines mesures pren?

(2) Què són les *Converses filològiques*?

(3) Fabra col·labora revisant traduccions de clàssics grecs i llatins a la Fundació Bernat Metge. Quin propòsit tenia aquesta fundació? Qui la dirigia aquells anys?

(4) A la pàgina 41 veiem com Fabra escriu a l'escriptora Caterina Albert (Víctor Català) per preguntar-li el significat d'una paraula que apareix a la seva obra. De quina paraula es tracta? Busca'n el seu significat.

(5) Qui era Primo de Rivera? Quines conseqüències té per a la llengua catalana la seva dictadura?

(6) A quines repúbliques fan referència Fabra i Esperança a la pàgina 45?

(7) Quins recursos utilitza el dibuixant per establir la conversa entre Fabra i Esperança a la pàgina 49? Fixa't especialment en la vinyeta de l'esquerra.

Imatge 7: pàgina 49 del còmic

(8) En aquesta mateixa pàgina, per què Fabra diu que “En el Diccionari hi han contribuït milers de persones”?

(9) A la pàgina 50 veiem de quina manera és rebut Fabra quan entra a la llibreria a presentar el *Diccionari*. Imagina't que ets un dels assistents i que, en acabar l'acte, pots parlar amb Fabra. Què li diries?

(10) Quina innovació ortogràfica, a imitació del romanès i de l'italià, volia introduir Fabra? Se'n va sortir?

Plenitud:

(1) Amb quin títol es coneix Fabra? A partir de quan?

(2) Quant de temps tanquen Fabra dins un vaixell presó? Per què l'empresonen?

(3) Quin càrrec ocupa Fabra quan s'acaba la Segona Guerra Mundial?

(4) Quin és el motiu del viatge de Fabra a Andorra l'any 1947?

(5) Observa la tomba de Fabra a Prada ([https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2d/Tomba de Pompeu Fabra 01.jpg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2d/Tomba_de_Pompeu_Fabra_01.jpg)). Com se l'anomena? Per què?

Després de Fabra:

(1) Per què es converteix Fabra en un símbol de la llengua i la cultura catalanes?

(2) Quina és l'aportació fonamental de Fabra a la llengua catalana?

(3) Quines són les principals crítiques a la feina feta per Fabra?

(4) Quina teoria presenta l'anomenada “lleï Fabra”?

(5) L'escriptor valencià Joan Fuster va escriure: “Fabra va saber donar-nos una solució, dins la qual tots els qui parlem català ens sentim còmodes”. A què es referia?

4.3.3. Activitat complementària

Visualitza el documental “Pompeu Fabra, des de la distància” (<https://www.ccma.cat/tv3/alacarta/el-meu-avi/pompeu-fabra-des-de-la-distancia/video/170862948/>) emès el 24 de març de 2011 a TV3 i respon les preguntes.

(1) On es troben els nets de Pompeu Fabra? Quan va ser el darrer cop que es van reunir tots? Per què diuen que per a ells és difícil escriure en català?

(2) Quina era l'habilitat de Fabra quan escrivia?

(3) On es reuneixen els intel·lectuals a l'època de Fabra? Què hi fan allí?

(4) Amb qui practica Fabra les llengües que coneix? On ho fa?

(5) Quins són els aspectes més revolucionaris de la reforma proposada pel grup de L'Avenç?

- (6) En quina entitat es feien actes en català?
- (7) Quant temps va estar Pompeu Fabra a Bilbao? Què hi feia?
- (8) Quin net és “la viva imatge de l’avi”? On viu? A què es dedica?
- (9) A quina edat ha d’exiliar-se Fabra? On fuig? Qui l’ajuda?
- (10) Què representava Fabra després de morir?

4.3.4. Treballa amb el còmic

- (1) Llegeix els testimonis següents sobre Fabra i la seva obra. En quina o quines pàgines del còmic els situaries?

El recordo també anant d’excursió amb nosaltres, aturant-se sovint per fer-nos remarcar les belleses del paisatge, tot ironitzant sobre els qui anaven per la muntanya com qui va a fer una cursa (Maria Carme Riudor, dins Mir, 1998, p. 191).

Realment, l’obra del nostre gran codificador és encara més admirable per les condicions en què l’hagué de fer, enmig d’avatars històrics trasbalsadors per la llengua i per al país mantenint, mantenint inalterable la voluntat tenaç de contribuir a la plenitud i de superar els pitjors obstacles, com la terrible insulsiada de la guerra (Isidor Marí, dins Fabra, 2013, vol. 9, p. 13).

Les traduccions de Fabra van ser proposades i acomplertes a l’inici del procés de modernització de la literatura catalana i del desenvolupament i materialització de les mesures ortogràfiques de l’Avenç (Enric Gallén, dins Fabra, 2009, vol. 6, p. 936).

Que la llengua catalana respongués a totes les situacions possibles en l’ús de la llengua era la gran obsessió del Mestre i el tema és com un degoteig, que sens parar va deixant la seva marca allà on cau amb persistència (Antoni M. Badia i Margarit, dins Fabra, 2005, vol. 1, p. 52).

A diferència dels habituals corrents ideològics legitimadors d’aquesta identitat entre llengua i nació [...], Fabra basteix una teoria lingüística no pas prenent com a base ideologies sobre la llengua, sinó partint únicament i exclusiva de l’observació empírica d’aquesta (Xavier Lamuela i Josep Murgades, 1984, p. 34).

Pompeu Fabra, amb el seu Diccionari general de la llengua catalana, és el revolucionari més gran de Catalunya, perquè aconseguí d’imposar un ordre: tot allò que cau fora de l’abast de la seva obra, és obscura barbàrie que no compta (Domènec Guansé, 1933).

La seva obra és l'únic que es va salvar del naufragi de la Guerra Civil i el franquisme. Avui tothom que vol escriure correctament el català en aquest rodal que va de Maó a Fraga i de Guardamar a Salses escriu en la llengua que va proposar Pompeu Fabra (Mila Segarra, 1998, p. 8).

(2) Carola, filla de Pompeu Fabra, explica els seus records a *Pompeu Fabra, el meu pare* (1991, pp. 20-21). Llegeix aquest fragment sobre els primers anys de Fabra:

Va néixer a la Travessera de Dalt. Abans hi havia torres i els meus avis en tenien una. A la torre del costat hi vivia un nen que tenia uns sis o set anys, però el meu pare sempre jugava sol i buscava sargantanes i altres bestioletes que corrien pel jardí. Ell tenia més o menys la mateixa edat del noi, potser era una mica més gran. Doncs a aquell noi, la seva mare li donava l'esmorzar i li deia "apa, vés al jardí a jugar", i ell no hi volia anar, era repatani. S'asseia o es repenjava en el tronc d'un arbre i començava a bramar, no a plorar, a bramar, feia rebequeries. No volia sortir al jardí, es volia estar a dintre.

En canvi, el meu pare sí que sortia i jugava tot sol. No solia jugar amb altres nens. O bé jugava sol, o bé llegia. Als set anys, ja llegia, es va anar formant ell mateix. No el va formar ningú.

Com traslladaries aquesta descripció a una pàgina del còmic? Fes-ne el guió, descrivint el contingut de cada vinyeta i els textos que hi apareixerien. T'animes a dibuixar aquesta escena?

(3) Llegeix la fitxa de Fabra sobre "historieta":⁷

Relació d'una aventura, d'un esdeveniment de poca importància.

Proposa una definició alternativa i actual que tingui en compte el còmic.

(4) Consulta la cronologia (pàgines 58 i 59) i assenyala en el quadre següent en quins anys es desenvolupen els diferents capítols del còmic.

(5) Llegeix l'"Auca de Pompeu Fabra (1868-1948). Gran filòleg, professor, nostre seny ordenador" (<https://www.auques.cat/auca.php?auca=fabra>).

Quines diferències hi ha entre aquesta auca i les pàgines de còmic que has llegit? Explica com adaptaries algunes de les escenes de l'auca per integrar-les al còmic.

⁷ La fitxa es pot consultar a l'Espai Pompeu Fabra: https://taller.iec.cat/fabra/fitxes/DiccFabraLex49_0139.pdf. [Consulta: 6 de març de 2023].

CAPÍTOL	ANYS
Un científic	
El grup de L'Avenç	
Renaixença i Modernisme	
Un autodidacte	
Professor a Bilbao	
Romanticisme i Noucentisme	
La pipa	
El Diccionari	
Plenitud	
Després de Fabra	

5. CONCLUSIONS

Pompeu Fabra. L'aventura de la llengua, aparegut amb motiu de la celebració de l'Any Fabra el 2018, és un exemple excel·lent de publicació amb rigor acadèmic i voluntat divulgativa, dut a terme per una especialista en el tema (Gemma Pauné Xuriguera) i un dibuixant que és tot un referent en la temàtica històrica aplicada al còmic (Oriol Garcia Quera). El doble format de l'obra, còmic i text il·lustrat, convida d'entrada a portar-la a l'aula ja que ofereix moltes possibilitats didàctiques sobre un tema important des del vessant cultural com és la mirada sobre la llengua pròpia i la importància que el lingüista Pompeu Fabra va tenir, en aquest sentit.

Una d'aquestes possibilitats és una proposta didàctica formada per diverses activitats que es poden dur a terme abans, durant i després d'haver llegit el còmic dins o fora de l'aula. La tipologia d'activitats que es presenten és diversa i inclou no només exercicis per acompanyar l'alumne en la lectura de l'obra i per aprofundir en continguts del currículum, sinó també per conèixer les característiques del còmic i treballar el seu llenguatge, així com l'ús de les tecnologies. Es tracta, en definitiva, d'un exemple del còmic com a eina d'aprenentatge múltiple en les diferents àrees i matèries curriculars que permet conèixer millor la feina

d'aquest lingüista tan important de la llengua catalana, però també la seva època i la relació amb l'actualitat, i fer-ho d'una manera motivadora i engrescadora per a l'alumnat.

6. BIBLIOGRAFIA

- Ateneu Barcelonès (1924). *L'obra de depuració del català : discurs llegit pel president Pompeu Fabra en la sessió inaugural del curs Acadèmic de 1924-25*. Imp. de A. López Llausàs
- Bowkett, S. i Hitchman, T. (2016). *La utilización del cómic para mejorar la expresión oral, la lectura y la escritura*. Ediciones Morata.
- Fabra, C. (1991). *Pompeu Fabra, el meu pare*. La Campana.
- Fabra, P. (1891). *Ensayo de gramática de catalán moderno*. Est. y Llib. L'Avenç de Massó y Casas.
- Fabra, P. (2005-2013). *Obres completes* (J. Mir i J. Solà, Eds.) (Vols. 1-9). Edicions 62, Edicions 3 i 4, Moll.
- Fernández, M. i Díaz, O. (1990). *El cómic en el aula*. Alhambra.
- Fernández de Arriba, D. (2018). *Memòria i vinyetes. La memòria històrica a l'aula a través del còmic*. Generalitat de Catalunya.
- Garcia Quera, O. i Pauné Xuriguera, G. (2017). *Pompeu Fabra. L'aventura de la llengua*. Rafael Dalmau Editor.
- Guansé, D. [1933]. *Diccionari General de la Llengua Catalana de Pompeu Fabra. Opinions autògrafes de Francesc Macià, Jaume Aguadé [...]*. Llibreria Catalònia.
- Institut d'Estudis Catalans (1913). *Normes ortogràfiques*. Institut d'Estudis Catalans.
- Jané, A. i Bayés, P. (2007). *Petita història de Pompeu Fabra*. Editorial Mediterrània.
- Lamuela, X. I J. Murgades (1984). *Teoria de la llengua literària segons Fabra*. Quaderns Crema.
- Mir, J. (1998). *Memòria de Pompeu Fabra. 50 testimonis contemporanis*. Proa.
- Montserrat, M., Paloma, D. i Badell, H. (2021). *Memòria de l'Any Pompeu Fabra*. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. <http://hdl.handle.net/20.500.12368/15459> [Consulta: 6 de març de 2023].
- Perea, M. P. (2008). El Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Celebració d'una celebració. *Estudis Romànics*, 30, 271-280. DOI: 10.2436/20.2500.01.18
- Segarra, Mila (1998). *Pompeu Fabra. L'enginy al servei de la llengua*. Empúries.